

LEEWARDENSKA DEKLARACIJA

PRILAGODLJIVA PRENAMJENA GRADITELJSKOG NASLIJEĐA: OČUVANJE I UNAPREĐENJE VRIJEDNOSTI NAŠEGA GRADITELJSKOG NASLIJEĐA ZA BUDUĆE GENERACIJE

LEEWARDEN DECLARATION

ADAPTIVE REUSE OF THE BUILT HERITAGE: PRESERVING AND ENHANCING THE VALUES OF OUR BUILT HERITAGE FOR FUTURE GENERATIONS

Leeuwardenska deklaracija, donesena i prihvacena 23. studenoga 2018. u Nizozemskoj, jest zaključak Europske godine kulturne baštine. Kako bi naslijede pronašao svoje nove, miješane ili proširene namjene, ova deklaracija ističe važnost kulturnih, društvenih, okolišnih i gospodarskih gledišta. Za pitanje prilagodljive prenamjene usredotočuje se na izazove koji nastaju prilikom prenamjene specifične građevine, a za standardna rješenja preporučuje velik kritički odmak. Za pametne procese prenamjene koji se temelje na kvaliteti potrebno je sagledati mnoge čimbenike, od kojih se ističu: fleksibilnost uskladenosti s postojećim regulativama i standardima, sudjelovanje građana (stanovništva), privremene namjene kojima se testiraju mogućnosti, aktivna odgovornost i stručnost javnih ustanova, provedba temeljena na kvaliteti, multi-disciplinarni timovi i suradnje, financijska održivost i narativna vrijednost. Jedna od temeljnih postavki jest dijalog između naslijeđa i suvremene arhitekture. Blizi, a i širi kontekst od velike je vrijednosti za naslijeđe koje bi svojim novim životom trebalo sudjelovati u prostornoj dinamici. Zato, osim stvaranja takva refleksivnog dijaloga, svaki pristup mora proizaći iz promišljanja nekoliko prostornih razina i mjerila.

[Pripremio: Boris Dundović]

Leeuwarden Declaration, adopted on 23 November 2018 in the Netherlands is a conclusion of the European year of cultural heritage. In view of the fact that the built heritage needs to find new, mixed or extended uses, this declaration stresses the importance of cultural, social, environmental and economic aspects. Adaptive reuse of a particular building is brought into focus while the conventional solutions need to be critically assessed. Smart adaptive reuse strategies based on high-quality solutions should be viewed in the context of various aspects such as: flexibility coordinated with the present regulations and norms, participation of the citizens (inhabitants), temporary uses that serve to test the possibilities, active responsibility and expertise of public institutions, implementation based on high-quality approach, multi-disciplinary teams and collaboration, financial sustainability and narrative value. One of the main principles is a dialogue between the heritage and contemporary architecture. A narrower but also a wider context is vital for the built heritage whose new function should take part in spatial dynamics. Therefore each approach should result from careful consideration of several spatial levels and scales.

[Prepared by: Boris Dundović]

Europa posjeduje bogat i raznolik izgrađeni okoliš koji u sebi sadrži snažne duhovne, kulturne, društvene i ekonomske vrijednosti. Razvojem našega gospodarstva i društva, mnoga se kulturna dobra, bez obzira jesu li popisana ili nisu, danas ne koriste ili su izgubila namjene za koje su izvorno izgrađena – ponajprije su to industrijska, vjerska i vojna dobra, ali također i suvremenije građevine iz druge polovice dvadesetoga stoljeća.

Ipak, povijesne građevine koje su izgubile svoju izvornu namjenu još uvijek utjelovljuju kulturne, povijesne, prostorne i ekonomske vrijednosti. Prilagodljiva prenamjena nudi se kao strategija namijenjena očuvanju elemenata koji sadrže navedene vrijednosti, dok istovremeno prilagođava mjesto novom korištenju. Nove su namjene tako okupljene oko bastinskih vrijednosti u aktivnom i smislenom dijalogu.

Tijekom Europske godine kulturnoga naslijeđa, a u sklopu aktivnosti inicijative naslovljene Naslijede u tranziciji: Ponovno promišljanje industrijskih, vjerskih i vojnih prostora za regeneraciju urbanih i ruralnih područja, intenzivno se raspravljalo o korisnosti strategija prilagodljive prenamjene, kao i o dobrim primjerima u praksi, izazovima i zaprekama za njihovu primjenu.

Ova Deklaracija stoga uzima u obzir lekcije svladane tijekom Europske godine kulturnoga naslijeđa i promišlja dobru praksu kao temelj kvalitetnim zahvatima.

VIŠESTRUKA KORIST PONOVNOGA KORIŠTENJA GRADITELJSKOG NASLIJEĐA

Pametnom obnovom i preobrazbom kulturna dobra mogu dobiti svoju novu, miješanu ili proširenu namjenu. Kao rezultat njihova je društvena, okolišna i ekonomska vrijednost povećana, dok je njihovo kulturno značenje unaprijeđeno.

- **Kulturno gledište:** Kulturna su dobra često prostorne i društvene znamenitosti koje čine odliku svojega krajolika i dodjeljuju snažan identitet svojoj okolini. Stvaraju osjećaj mjesta i glavna su odrednica lokalnoga ili regionalnoga identiteta. Pri čuvanju vlastita naslijeđa prilagodljiva prenamjena može kod ljudi pomoći održati i ojačati opazajnu moć vezanu za vlastitu tradiciju i povijest te ponuditi buduće vidike, dok istovremeno odgovara na potrebe multietničkih i multikulturnih društava.

- **Društveno gledište:** Ponovnim otvaranjem zatvorenih i nekorisćenih prostora javnosti, prilagodljiva prenamjena našega graditeljskog naslijeđa može stvoriti novu društvenu dinamiku svoga neposrednog okruženja i tako pridonijeti urbanoj obnovi. Takvi projekti nude mogućnost da se građani uključe u oblikovanje svoga životnoga okoliša, iz čega proizlazi i snažniji osjećaj mjesta i demokracije. K tomu, prenamijenjeno naslijeđe može postati temeljem školskih i obrazovnih programa. Prilagodljiva je prenamjena stoga ključna poluga za mjesta većeg osjećaja zajedništva, kako u urbanim tako i u ruralnim područjima.

- **Okolišno gledište:** Ponovno korištenje našega naslijeđa smanjuje uporabu građevnih materijala, čuva tzv. sivu energiju (korištenu u građenju) i ograničava prekomjerno širenje grada. Njome je često omogućeno da se dubinski promisli korištenje energije, čemu je pak posljedica učinkovita, zaštićena i zdravija zgrada. Štoviše, visokokvalitetni projekti prirodno osiguravaju dugotrajno korištenje, prilagodbu i prenamjenu za buduće potrebe. Prilagodljiva prenamjena tako pridonosi izgradnji otpornijih i održivijih gradova te primjeni načela tzv. kružne ekonomije u izgrađenom okolišu.

- **Ekonomsko gledište:** Ponovno korištenje našega naslijeđa može pridonijeti povećanju privlačnosti i ljepoti prostora. S jedne strane, glavni je čimbenik prostornoga brendiranja, stvaranja poslova i rasta, poglavito u turističkom sektoru. S druge strane, nove funkcije stvaraju nove korisnike i područje postaje dio novih ekonomskih mreža. Ponovno iskoristena kulturna dobra prestaju biti izoliranim mjestima i ona mogu djelovati kao katalizatori širega konteksta.

ZA PAMETNE PROCESSE TEMELJENE NA KVALITETI

Projekti koji uključuju prilagodljivu prenamjenu u svome životnom ciklusu donose posebne izazove. Procesi koji potiču i osiguravaju fleksibilnost, sudjelovanje korisnika, inovaciju, nabavu i provedbu temeljenu na kvaliteti, multidisciplinarni timove, financij-

sku održivost i dobar narativ mogu dugoročno pridonijeti uspješnim projektima.

- **Fleksibilnost** koja uzima u obzir zakonsku regulativu i standarde: Unapređenje našega izgrađenog naslijeđa na današnje standarde u smislu pristupačnosti, sigurnosti i energetske učinkovitosti postavlja brojne izazove. Ako se strogo primjenjuje, planerska i građevinska regulativa mogu zapriječiti donošenje kreativnih rješenja i narušiti kvalitetu projekata. Fleksibilnost je potrebno ukorijeniti u proces planiranja i odluke tijela lokalne uprave.

- **Sudjelovanje građana:** Treba li kulturno dobro očuvati, srušiti ili prenamijeniti, mora se odlučiti na demokratski i participativni način. Konzultacija s građanima dobar je način stjecanja potpore za financijsko ulaganje, kao i osiguranje da će projekt ispuniti potrebe lokalnoga stanovništva. Takve debate jačaju društvenu interakciju i društvenu odgovornost prema lokalnom kulturnom naslijeđu.

- **Privremene namjene** nekorisćenih prostora mogu biti izvrstan način provjere mogućih budućih namjena, uključivanja građana i podizanja svijesti o vrijednosti građevine. Usto, privremene namjene mogu pridonijeti održavanju dobroga stanja građevine. Zahvati prilagodljive prenamjene, posebice ako su privremeni, trebaju biti reverzibilni koliko je god to moguće, kako bi se omogućile daljnje prenamjene ili povrat u izvorno stanje građevine.

- **Aktivna odgovornost javnih stručnih službi:** Proces kontinuirane analize, odabira i zakonske zaštite popisanih građevina zahtijeva aktivnu pozornost javnih stručnih službi, kako bi se namjere prilagodljive prenamjene mogle odgovorno provjeriti s obzirom na zahtjeve koji proizlaze iz statusa zakonski zaštićenoga kulturnoga dobra.

- **Nabava i provedba** temeljene na kvaliteti: Proces odabira projekata mora biti jasno usredotočen na kvalitetu, uz primjenu kriterija ekonomske povoljnosti za ponude uz nagrađeni rad. Najbolji način za dobivanje arhitektonskih usluga jesu arhitektonski natječaji.

- **Multidisciplinarni timovi i suradnički pristup:** Odgovornost za promišljanje našega graditeljskog naslijeđa dijele brojni sudionici. Potrebni su multidisciplinarni timovi koji u duhu suradnje rade od samog početka rada

na projektu, kako bi raspravili tehničke, ekonomske i zakonske mogućnosti te razriješili moguće proturječne interese.

- **Financijska održivost:** Kako bi se dugoročno omogućilo ponovno korištenje, presudno je osigurati da je zaštita baštinskih vrijednosti sukladna i ekonomskim zahtjevima projekta (obnove, korištenja i održavanja građevine).

- **Dobar narativ,** koji koristi sve mogućnosti što ih nude digitalne tehnologije, ključan je za predstavljanje povijesti mjesta i unapređenje njegove baštinske vrijednosti.

DIJALOG NASLIJEĐA I SUVREMENE ARHITEKTURE

Dijalog između prošlosti, sadašnjosti i budućnosti jest očigledna značajka projekata prenamjene. Arhitektonski projekt čini stvari opipljivima i konkretnima te predstavlja pravi trenutak da se razne mogućnosti uključe u raspravu.

- **Refleksivni dijalog** između prošlosti, sadašnjosti i budućnosti trebao bi posredovati i uravnotežiti odnos baštinskih elemenata i novih zahvata koji na pametan način unose buduće korištenje, uz pomnjivo i smisleno usklađivanje interesa.

- **Pristup koji uključuje više mjerila:** Kulturna dobra potrebno je shvaćati kao dijelove širega okolnog konteksta (gradskog predjela i grada) kako bi se u cijelosti sagledala njihova integracija u gradsko okruženje i prirodni krajolik, te kako bi se odgovorilo na pitanja prometa i pristupa. Otvarajući se okolnom kontekstu, kulturna dobra mogu stvoriti nove dinamičke odnose i tako pridonijeti obnovi gradskoga tkiva.

- **Pristup od slučaja do slučaja** temeljen na znanju: Razni sudionici donose brojna pitanja i mogućnosti svakomu pojedinom projektu pa su tako standardizirani pristup i tipski rješenja nemogući. Nasuprot tomu, projekti prenamjene zahtijevaju posebna rješenja koja se temelje na pomnom vrjednovanju značajki postojeće građevine, a koja koriste primjeren metodologije temeljene na sveobuhvatnom i integralnom sagledavanju kulturnoga naslijeđa. Potpuno i pomno razumijevanje građevine i njena povijesnog „mjesta” preduvjet

su za istraživanje njenih mogućih promjena, kao i za predlaganje njenih novih oblika.

* * *

Prilagodljiva prenamjena našega graditeljskog naslijeđa donosi višestruke pogodnosti pojedincima i društvu, za sadašnje i buduće generacije. Ipak, ona se još uvijek odbacuje kao neodrživa, dok planerske i građevinske regulative mogu zapriječiti razvoj takvih projekata. Bitno je senzibilizirati sve sudionike – lokalne i regionalne javne službe, financijski sektor, vlasnike i stručnjake za naslijeđe – na korisnost i izazove koji su takvim projektima urođeni, ali i njegovati neposredno učenje diljem Europe, iz mnogih dobrih praksi i rješenja koja već postoje.

Prilagodljiva prenamjena zahtijeva prihvaćanje stajališta da je naš izgrađeni okoliš živo tkivo; stajališta koje shvaća da je naše graditeljsko naslijeđe krajolik koji je izgradio čovjek i koje može biti preradeno i preoblikovano prema potrebi, što proizlazi iz društvenih, kulturnih, okolinskih i ekonomskih potreba našega vremena. Slijedom toga, naše graditeljsko naslijeđe može biti na smislen i kreativan način uključeno u suvremeno društvo te tako na održiv način biti očuvano za buduće generacije.

Kao što je navedeno u Deklaraciji iz Davosa, „kulturna baština ključna je komponenta visokokvalitetnoga koncepta *Baukultur* [kulture građenja]”. Prilagodljiva prenamjena našega graditeljskog naslijeđa ističe se kao strategija potrebna da se s izazovima predstavljenima Deklaracijom iz Davosa postigne *visokokvalitetni Baukultur* u Europi, shvaćen kao „novi, prilagodljivi pristup oblikovanju našeg izgrađenog okoliša (...), pristup ukorijenjen u kulturi koji aktivno gradi društvenu koheziju, osigurava ekološku održivost te doprinosi općem zdravlju i dobrobiti”.

Ovu Deklaraciju podupiru:

ACE/CEA – Vijeće arhitekata Europe

EFFORTS – Europska federacija utvrđenih dobara

Europa Nostra – Paneuropska federacija za kulturno naslijeđe

FRH – Budućnost za sakralnu baštinu

[S engleskoga preveo:
BORIS DUNDOVIĆ, mag.ing.arch.]